

UDK: 347.9 (091) (497.6)
izvorni znanstveni rad
primljen 20. 12. 2009.

Mr. sc. Ivona ŠEGO-MARIĆ,
viši asistent Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru

Mr. sc. Viktorija HAUBRICH,
mlađi asistent Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru

GRAĐANSKI PARNIČNI POSTUPAK U BOSNI I HERCEGOVINI OD 1883. GODINE DO DANAS

Autorice u radu obrađuju bitne odredbe Zakona o parničnom postupku kroz povijesnu sliku zbivanja, koje su uvjetovale promjene navedenog zakona. Zakon o parničnom postupku, koji regulira materiju građanskog parničnog postupka, u osnovi se kroz povijest, temeljio na austrijskom pravu. Pojedina rješenja su se proispitivala u političkom kontekstu razdoblja u kojem su se donosila. Autorice ukazuju na to da su odredbe o parničnom postupku prislinog karaktera i da se kroz stoljeća pojačava javna, društvena uloga uz zadržavanje osnovnog načela dispozicije stranaka.

Cljučne riječi: Zakon o parničnom postupku kroz povijest

Uvod

Parnični postupak, kao osnovni postupak reguliran Zakonom o parničnom postupku, je utvrđeni oblik ostvarivanja pravne zaštite pred redovnim sudovima, primjenjuje se u svim predmetima u kojima ovi sudovi postupaju, ukoliko za određeni predmet nije određeno da se raspravlja u drugom sudskom postupku. Na današnjem bosansko-hercegovačkom području tijekom povijesti dogodilo se više izmjena državno-pravnog uređenja, što je imalo utjecaja i na području građanskog sudovanja. Od 1883. do 2003. godine izmijenilo se više Zakona o parničnom postupku, koji su bili obilježeni društveno-političkom pozadinom vremena u kojem su stvarani. Zakon o parničnom postupku iz 2003. primjenjuje se na području Federacije Bosne i Hercegovine i predstavlja suvremeni okvir zaštite građanskih prava, koji se kroz povijest iskristalizirao i danas se temelji na načelima dispozicije, načelu obostranog saslušanja stranaka, načelu savjesnog korištenja procesnim ovlaštenjima, načelu procesne ekonomije, načelu neposrednosti i posrednosti, načelu usmenosti i pismenosti, načelu javnosti, načelu slobodne ocjene dokaza, načelu reduciranja glavne rasprave, načelu inokosnog suđenja u prvostupanjskom postupku. U radu se ne obrađuju druga dva zakona, Zakon o parničnom postupku Republike Srpske¹ i Zakon o parničnom postupku Brčko Distrikt.²

1) "Službeni glasnik Republike Srpske", br. 58/03., 85/03., 74./05., 63./07., 111./09. Izradi zakona o parničnom postupku pristupilo se istovremeno u oba entiteta u Bosni i Hercegovini te u konačnom tekstu Zakona o parničnom postupku u entitetima postignut je visok stupanj harmonizacije.

2) "Službeni glasnik Brčko Distrikt BiH", br. 5/2000., 8/09.

GRAĐANSKI PARNIČNI POSTUPAK ZA BOSNU I HERCEGOVINU IZ 1883.

Berlinskim kongresom (13.6.-13.7. 1878.) i člankom 25. Berlinskog ugovora, europske sile su povjerile Austro-Ugarskoj Monarhiji mandat da okupira i upravlja provincijama Bosnom i Hercegovinom. Nova europska sila donijela je novi smjer u razvoju svih segmenata društva pa tako i pravnog sustava. Međutim, prijelaz sa osmanskog na novi austrougarski pravni sustav nije bio jednostavan. U svezi s tim Austro-Ugarska je uputila proglas stanovništvu Bosne i Hercegovine u kojem obećava zaštitu života, vjere i imovine te zakonsku ravnopravnost svih stanovnika, slobodu vjeroispovijesti i upotrebe svoga jezika, te se ističe da će *stari zakoni vrijediti do izdavanja novih*.³ Austrougarska uprava je zadržala mnoge pravne institute osmanskog prava, a posebno se to odnosi na oblast agrarnog i građanskog prava. Do početka rada bosanskohercegovačkog Sabora 1910 godine postojalo je pet osnovnih izvora prava, a kao pomoćni izvor vrijedio je austrijski Opći građanski zakonik iz 1811. godine.⁴ Složenost pravnog sustava u Bosni i Hercegovini u vrijeme austrougarske uprave ogleda se i u primjeni Osmanskog građanskog zakonika-*Medželle* koja je primjenjivana u Bosni i Hercegovini u postupku pred šerijatskim sudovima sve do njihovog ukidanja 1946. godine. Propisi *Medželle* obvezivali su i redovne građanske sudove i šerijatske, međutim postupno dolazi do potiskivanja *Medželle* u sudovanju redovitih građanskih sudova i dolazi do recepcije austrijskog Općeg građanskog zakonika ali *Medžella* i dalje ostaje glavni izvor materijalnog i procesnog prava pri šerijatskim sudovima.

Osnovna načela šerijatskog parničnog sudovanja su bila *dava* odnosno pravo na tužbu (tužitelj je lice koje traži od suda sudsku zaštitu a tuženik je osoba protiv koje se tražilo suđenje pred šerijatskim sudom) i načelo suočenja i saslušanja obiju strana. Šerijatski parnični postupak je bio kontradiktoran a to se najbolje ogleda u djelima čuvenih procesualista s kraja prošlog i početka ovog stoljeća koji se spore o egzistenciji kontumacijskog odnosno oglušnog postupka. Oglušni postupak se primjenjivao u imovinskim parnicama i nekim vanparničnim stvarima.⁵ Raspravno načelo je bilo regulirano *Medžellom*, stranke su mogle ponuditi izvođenje svih dokaza i dokaznih sredstava osim uviđaja koji se nije primjenjivao u šerijatskoj parnici. Načelo neposrednosti i usmenosti primjenjivano je u postupku pred prvostupanjskim šerijatskim sudovima. Postupak se morao voditi javno, nije se prakticirala slobodna ocjena dokaza, dokazna sredstva niti slobodno sudačko uvjerenje. Dokazivanje se vršilo priznanjem, postojanjem dokaza, zakletvom, odbijanjem zakletve, postojanjem očitih znakova i tragova te je znanje i uvjerenje suca bilo posljednje dokazno sredstvo. Dokazivanje se ne izvodi u slučajevima postojanja očevidnih činjenica, notornih činjenica i kod priznanja činjenica

3) ČAUŠEVIĆ, DŽ, *Pravno politički razvitak Bosne i Hercegovine- dokumenti sa komentarima*, Magistrat Sarajevo, Sarajevo, 2005., str. 196. (dalje ČAUŠEVIĆ)

4) Zakoni, odluke i naredbe zajedničkog ministarstva i Zemaljske vlade i odluke Vrhovnog (zemaljskog) suda u Sarajevu koje imaju teorijski značaj, zakoni i propisi donijeti u doba osmanske uprave i propisi islama, obiteljskopравни propisi rimokatoličkog i pravoslavnog kanonskog prava i običajno pravo Židova, nadalje vrijedilo je običajno pravo modificirano pod utjecajem hrvatsko-mađarskog, mletačkog i turskog prava. (detaljnije o tome: IMAMOVIĆ, M: *Pravni položaj i unutrašnje-politički razvitak BiH od 1878. do 1914.*, "Magistrat" i "Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu", Sarajevo, 2007., str. 41.- 48.)

5) Šire o tome: OMANOVIĆ, S., *Dispositio u građanskom sudskom postupku*, "Pravni fakultet Univerziteta Džemal Bijedić Mostar", Mostar, 2003., (dalje – OMANOVIĆ) str. 81.

ca. Načelo dispozicije nije nigdje izričito spomenuto, ali postojanje određenih instituta ukazuju na prisutnost ovog načela. Primjerice mogućnost stranaka da u postupku sudjeluju osobno ili putem opunomoćenika. Protiv presude stranke su mogle uložiti priziv Vrhovnom šerijatskom sudu koji je prvostupanjsku presudu mogao ukinuti ili preinčiti svojim rješenjem. Drugo redovno pravno sredstvo bilo je *utok* kojim se tražilo od Vrhovnog šerijatskog suda da ispita ispravnost napadane odluke te da je ukine ili preinči svojim rješenjem. Ova pravna sredstva bila su devolutivna i suspenzivna, ulagala su se u prekluzivnom roku od 14 dana.⁶ Tužba za obnovu postupka bila je izvanredno pravno sredstvo.

Na bosanskohercegovačkom području od 1883. godine primjenjivala su se načela austrijskog parničnog postupka,⁷ odnosno Glaser–Pražakov nacrt Građanskog parničnog postupka iz godine 1881., u nešto jednostavnijoj formi⁸ kao Građanski parnični postupnik za Bosnu i Hercegovinu iz 1883. On je ostao na snazi do 1929. godine, uz jednu važniju izmjenu izvršenu 1918. godine, prema kojoj je uveden institut prvog ročišta. Do austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine na tom su se teritoriju primjenjivali propisi starog običajnog prava. Nakon austro–ugarske okupacije počela je postupna recepcija austrijskog zakonodavstva, pa i na području građanskog sudovanja.⁹

Građanski parnični postupnik za Bosnu i Hercegovinu odobren je Previšnjom odlukom 14. travnja 1883., a objavila ga je Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu 24. travnja 1883. pod brojem 2795./III. Ovaj zakon se sastojao od šest dijelova. Prvi dio uređivao je materiju o sudovima, nadležnost, sudbenu pomoć, isključenje i otklon sudaca. Drugi dio se odnosio na usmenu raspravu, postupak o stvarima osobito velikim, dokaze i dokazivanje, osudu, zaključke, odluke, suparničare, sudjelovanje trećih u parnici, parničnu sposobnost, siromaško pravo, rokove i ročišta, nagodbu, parnične troškove, dostavu, zapisnike i spise. Treći dio je dio o postupku pred maličnim sudom. Četvrti dio o pravnim lijekovima, priziv i utok. Peti dio o obnovi postupka. Šesti dio o posebnim vrstama postupaka, postupak u parnicama radi smetanja posjeda, postupak u parnicama koje se tiču ukinuća uporabnih ugovora o nekretninama, mandatni postupak, postupak u mjeničnim stvarima, uzazivni postupak, proglašenje smrti, obranični postupak, postupak kod tužbe da se pod zakletvom da očitovanje.¹⁰

6) *Ibid.*, str. 87.

7) Središnje mjesto pravnog sustava od polovice 19. st. činio je Opći građanski zakonik iz 1811. godine. Sudski postupak odnosno procesualno pravo u feudalnom razdoblju do 1852. sastojalo se od mnoštva raznovrsnih normi. Za vrijeme Bachova apsolutizma u Hrvatskoj je patentom od 1852. godine uveden austrijski Redoviti građanski postupnik. O daljnjoj reformi se raspravljalo razmišljalo se i raspravljalo krajem 19. i početkom 20. st., na promjene je poticala i činjenica da je Austrija 1895. godine donijela novi Zakon o građanskom parničnom postupku, koji se zasniva na suvremenim načelima procesnog prava. Vidi ENGELS-FELD, N., *Povijest hrvatske države i prava, razdoblje od 18. do 20. st.*, "Pravni fakultet u Zagrebu", Zagreb, 2006., str. 100. – 101.

8) Na crnogorskom pravnom području načela austrijskog parničnog postupka, odnosno Glaser – Pražakov nacrt parničnog postupka iz 1881. godine, primjenjivala su se od 1906. godine. Vidi GALIĆ, Ž. – ČIZMIĆ, J., *Novo građansko procesno pravo u FBiH*, "Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru", Mostar, 1999., (dalje – GALIĆ – ČIZMIĆ), str. 225. – 255.

9) *Ibid.*, str. 231.

10) Pogledaj *Zbornik Zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu, godine 1884.*, "Tisak zemaljske tiskare", Sarajevo, 1884., str. 259. – 362.

Građanski parnični postupak za Bosnu i Hercegovinu¹¹ stupio je na snagu 1. 9. 1883. godine, (dalje – **GPP iz 1883.**), a rađen je prema austrijskom civilnom postupku, koji je donesen dvije godine ranije, 1881. godine. U tom razdoblju, pod sudbenošću se podrazumijevalo generalno ovlaštenje suda da raspravlja i presuđuje građanskopravne stvari.¹²

Što se tiče ustrojstva sudova, prema odredbama paragrafa 2. navedenog Zakona redovni sudovi u Bosni i Hercegovini u to vrijeme su bili: kotarski uredi kao malični sudovi, kotarski uredi kao kotarski sudovi, okružni sudovi i Vrhovni sud u Sarajevu. Prema funkcionalnoj nadležnosti, sudovi su se dijelili na prvostupanjske, a to su bili malični sudovi i kotarski uredi kao sudovi i okružni sudovi. Drugostupanjski sudovi bili su okružni sudovi i Vrhovni sud u Sarajevu. Vanredni sudovi bili su Vrhovni dvorski maršal,¹³ duhovne sudbene oblasti pripadnika zakonom priznatih vjeroispovjesti, uglavnom u ženidbenim stvarima – izuzimajući imovinskopravne poslove, šerijatski sudovi. Prema odredbama paragrafa 44. i 45. GPP iz 1883., stranke su mogle ugovoriti nadležnost prvostupanjskog suda (izričito i prešutno), ali ne i isključivu nadležnost, bilo da je u pitanju stvarna ili mjesna. Smatralo se da postoji prešutni dogovor, ukoliko bi tuženik propustio na prvom ročištu uložiti prigovor nenadležnosti.

Ako govorimo o načelima GPP iz 1883. možemo reći da su to bila osnovna načela: materijalne istine, neposrednosti i usmenosti, slobodne sudačke ocjene dokaza, javnosti, obostranog saslušanja stranaka. U cilju pronalaženja trenutka istine, sud je imao ovlaštenja koja uglavnom poznaju i suvremeni parnični zakoni; da pazi na nadležnost, ispituje tužbu, određuje ročište i sl. Iako se ne spominje načelo dispozicije, analizirajući odredbe navedenog Zakona moglo bi se zaključiti da je načelo materijalne istine bilo ograničeno voljom i radnjama stranaka. Iako je na prvostupanjskom sudu da istraži što je apsolutna istina, od volje stranaka je zavisilo mnogo procesnih elementa, što znači od samog pokretanja parnice (*nemo iudex sine actore*),¹⁴ njezin nastavak i ulaganje žalbe,

11) Adolf Rušnov definira građanski parnični postupak kao "Pod građanskim – parbenim postupkom razumjeva se postupak pred oblastima po državi postavljenimi, bile to pojedine osobe ili sborovi državnih činovnika, kojima je povjerena sudbena vlast (inokosni ili sborni sudovi), i po kojima se imadu sudbeno pravomoćno ustanoviti i dosuditi privatnopravna potraživanja, te ova i prisilnimi sredstvi izvršiti. Ovi propisi sadržavaju s jedne strane pravne norme o pravnom odnošaju (judicium), u kojem stoje međusobno sudovi i stranke, kao i njihovi zastupnici, koji imadu zamjeniti stanovita prava i dužnosti, s druge strane pako ustanove o pravnom postupku (ordo judiciorum, processus), po kojih valja prisilnim načinom nepobitno sudbeno ustanoviti obitnost ili neobitnost privatno – pravnih prava i potraživanja, te tako ustanovljena prava i sudbenom pomoći izvršiti. Skup pravnih propisa, koji normiraju ustrojstvo (organizaciju) i nadležnost građanskih sudova, zatim zamjeniti pravni odnošaj stranaka i njihovih zastupnika među sobom i prama sudu, te postupak u samoj parnici kao i kod izvajanja prisilnih sredstava za realiziranje prava, ovlaštenikuprisudjenog ili priznatog, zove se građansko procesualno pravo u obće". Pogledaj RUŠNOV, A. Uz sudjelovanje ŠILOVIĆ, J., Tumač građanskomu parbenomu postupniku, "Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch)", Zagreb, 1894. (dalje – RUŠNOV – ŠILOVIĆ), str. 1.

12) To jest izricati što je pravo

13) Carski i krunski sud, za članove carskog doma, kao i za lica na koja se prema odredbama navedenog zakona, protezala vlast Vrhovnog dvorskog maršala, te lica koja su po međunarodnom pravu uživala pravo takozvanog, izvan državljanstva.

14) "Sudbeni postupak u stvarih priepornih ne ima se nikada povesti ureda radi, nego samo na zahtjevanje stranke. Sudac ne smije nikada ureda radi pozvati stranku, neka se posluži s ovim ili onim pravnim sredstvom, propisanim u parbenom postupku, da si izučva svoje pravo, dapače niti onda kada bi saznao, da je koja stranka očito povriedjena u svom pravu. Makar on to i ureda radi sazna, ne smije upotrebiti sam nijednog pravnog sredstva parbenog postupnika, da stranci očuva njezino pravo, već mora uvijek čekati na tužbu ili molbu stranke (*nemo iudex sine actore*), Vidi RUŠNOV – ŠILOVIĆ, o. c., str. 26. – 27.

vezanost tužbenim zahtjevom (*ne eat iudex ultra et extra petita partium*), stranke su mogle ugovoriti mirovanje postupka.

Stranke u postupku (tužitelj i tuženik) bile su ravnopravne, a njihova prava su bila da budu obje saslušane, uporaba procesnih sredstava za napad i obranu, pravo na podjelu siromaškog prava, pravo da traže izuzeće suca i vještaka, pravo na pobijanje sudске odluke, pravo pregledavanja sudskih spisa i uzimanja prepisa, pravo na obavljanje parničnih radnji preko punomoćenika. Dužnosti stranaka u postupku bile su da osiguraju žalbene troškove na zahtjev protivnika i dužnost predložiti isprave kod dokazivanja ispravama i dužnost naknaditi parnične troškove.¹⁵

U postupku, stranke su mogle poduzimati radnje osobno, ako su bile parnično i postulacijski sposobne i preko punomoćnika. Ukoliko je stranka bila zastupana, mogla je uz punomoćnika pristupati pred sud i davati očitovanja. Što se tiče punomoćnika, pošto u to vrijeme žene i muškarci nisu bili ravnopravni, punomoćnik je morao biti parnično sposoban muškarac.¹⁶ Limitiranje načela oficioznosti oglada se i u tome što sud nije mogao izvoditi dokaze (svjedoci i isprave) na koje se stranke nisu pozvale.

Stranke su mogle da se ne odazovu pozivu suda i ne pristupe na zakazano ročište, zatim su parničari mogli sporazumno odgađati ročište. Tuženik je imao mogućnost da prizna tužbeni zahtjev izričito ili šutke (u kojem slučaju sud ne bi tražio dokazivnje petita). Tužitelj je mogao odustati (s mogućnošću ponovnog utuženja u istom predmetu) i odreći se (*ne bis in idem*) tužbenog zahtjeva. Tužitelj je imao mogućnost objektivnog i subjektivnog preinačenja tužbe (tuženik je imao pravo uložiti protutužbu). Stranke su mogle obavijestiti trećeg o parnici (*denuntiatio*), što se nazivalo "navještaj parnice". Tuženik je mogao imenovati prethodnika (*nominatio auctoris*). Tijekom usmene rasprave pred sudom, stranke su mogle navesti činjenice potrebne za obrazloženje njihovih prijedloga, a zatim ponuditi i dokaze i obrazložiti stvar s pravnog stajališta. U pogledu tere-ta dokaza, pravilo je da je svaka stranka bila dužna dokazivati činjenice na kojima temelji svoj zahtjev ili pobija činjenične tvrdnje protivnika. GPP iz 1883. poznavao je uviđaj i vještačenje kao dokazna sredstva.

Odredbe paragrafa 256. – 258. GPP iz 1883. godine uređivale su institut sudskog poravnjanja tj. sudske nagodbe, koja se unosila u zapisnik, a stranke su ga potpisivale. U odredbama paragrafa 252. navedenog Zakona bila je regulirana restitucija, tj. uvjeti za primjenu povrata u prijašnje stanje (da stranka dokaže bez svoje krivnje propustila neku parničnu radnju). Restitucionalni zahtjev mogao se podnijeti u subjektivnom roku od dva tjedna i objektivnom od godinu dana.¹⁷

Što se tiče pravnih lijekova, postojala je sistematizacija na redovite i izvanredne. Stranke su mogle ulagati pravne lijekove protiv sudske odluke, i to: priziv (protiv presude) i utok (protiv odluka i zaključaka). To su devolutivna pravna sredstva, a ulagala su se u prekluzivnom roku od dva tjedna. Obnova postupka bila je remostrativni izvanredni pravni lijek, koji se pokretao ulaganjem tužbe protiv pravosnažne sudske odluke, u subjektivnom roku od mjesec dana i objektivnom roku od deset godina. Dozvoljen je bio *beneficio novorum* u obnovljenom postupku. Stranke su mogle odreći se pravnog lijeka

15) OMANOVIĆ, o.c., str.70.

16) Prema odredbama paragrafa 226. st. 2 GPP iz 1883. žene nisu mogle biti punomoćnici, kao ni nadripisari.

17) *Restitutio restitutionis non datur*, nije se mogla tražiti restitucija restitucije po proteku propisanih rokova za povrat u prijašnje stanje.

ili odustati od već uloženog pravnog lijeka, čime bi nastupila *res iudicata*.

GPP iz 1883. sadržavao je i odredbe o maličnim sporovima, na koje su se primjenjivali propisi pred okružnim i kotarskim sudovima. Bile su predviđene i posebne vrste postupaka: u parnicama radi smetanja posjeda, u parnicama koje se tiču ukinuća zakupnih i najamnih ugovora o nekretninama, mandatni postupak, postupak pred izabranim sudom, postupak očitovanja pod zakletvom. Posebice je bio karakterističan takozvani uzazivni postupak, koji se pokretao uzazivnom tužbom. Ovaj institut koncipiran je na bazi austrijskog parničnog zakonika iz 1881. godine. Uzazivnom (inicirajućom) tužbom prisiljavao se uzurpator prava da u određenom roku tuži titulara povodom spornog prava, pod prijetnjom gubitka prava na tužbu u odnosnoj stvari – čime se teret dokazivanja prebacivao na drugu stranu.¹⁸

ZAKONIK O SUDSKOM POSTUPKU U GRAĐANSKIM PARNICAMA (GRAĐANSKI PARNIČNI POSTUPNIK KRALJEVINE JUGOSLAVIJE IZ 1929. GODINE)

Prvoprosinačkim aktom stvorena je 1918. godine Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (Kraljevina SHS) koja 3. listopada 1929. godine člankom 1. *Zakona o nazivu i podjeli Kraljevine na upravna područja*, dobiva službeni naziv Kraljevina Jugoslavija. Osnovno obilježje pravnog sustava Kraljevine SHS bio je pravni partikularizam. Zbog suprotnosti interesa različitih socijalnih, etničkih i vjerskih grupa unutar države proces izjednačavanja prava tekao je sporo. Vremenom je unificirano materijalno i procesno krivično pravo, zemljišnoknjižno i građansko procesno pravo, ali je materijalno građansko pravo ostalo neizjednačeno.¹⁹ Unifikacija procesnog prava imala je prednost nad materijalnim pravom jer je unifikacija i modernizacija sudskih proceduralnih propisa direktno utjecala na pravnu sigurnost građana. Na jedinstvenom državnom području postojale su različite državno – pravne tradicije i pravne institucije odnosno šest pravnih područja, svako sa svojom osobitosti. Bosanskohercegovačko pravno područje bilo je u nadležnosti Vrhovnog suda u Sarajevu u čijem sastavu se nalazio i Vrhovni šerijatski sud. Na ovom području vrijedili su imovinsko-pravni odnosi iz vremena austrougarske uprave. Na Hrvatsko-slavonskom pravnom području vrijedila su tri partikularna prava, autonomno pravo nastalo normativnom djelatnošću Hrvatskog sabora i Zemaljske vlade, hrvatsko-ugarsko zajedničko pravo nastalo aktivnošću Ugarsko-hrvatskog sabora u Budimpešti te recipirano austrijsko pravo čiju je okosnicu činio Opći građanski zakonik. Slovensko dalmatinsko pravno područje koristilo je austrijsko pravo i autonomno pokrajinsko pravo Dalmacije i slovenačkih zemalja koje su ušle u sastav jugoslavenske države. Mađarsko pravo je vrijedilo na pravnom području Vojvodine, Međimurja i Prekomurja a na Srbijanskom pravnom području primjenjivali su se zakoni bivše Kraljevine Srbije, među kojima je najznačajniji bio Srpski građanski zakonik iz 1844. Šesto i posljednje pravno područje bilo je crnogorsko a najznačajniji pravni zbornik koji je primjenjivan na ovom području bio je imovinski zakonik za Crnu Goru iz 1888. godine.²⁰

18) Šire o tome OMANOVIĆ, o. c., str. 75. – 76.

19) IMAMOVIĆ, M., *Historija države i prava Bosne i Hercegovine*, "Magistrat Sarajevo", Sarajevo, 2003 (dalje IMAMOVIĆ), str. 301.

20) *Ibid.*, str. 301.-303.

Nejednakost pravnih propisa bila je izražena u području građanskog procesnog prava, pa se nije mogla pružati jedinstvena pravna zaštita građana.²¹ Komisija kojoj je 1921. godine povjerena izrada Osnova zakona o sudskom postupku u građanskim parnicama za čitavu državu, za osnovu za svoj rad uzela je, odnosno prihvatila je osnove austrijskog parničnog postupnika.

Zakonik o sudskom postupku u građanskim parnicama (Građanski parnični postupnik, dalje – GPP iz 1929.) od 13. 7. 1929. godine počeo se primjenjivati u Kraljevini Jugoslaviji 1. 1. 1932., izuzevši područja Apelacijskih sudova u Beogradu i Skoplju i Velikog suda u Podgorici, u tim područjima ovaj Zakonik stupa na snagu 1. 1. 1933. Sedma glava Zakonika (čl. 164. – 174.) o siromaškom pravu stupila je na snagu na cijelom području države na dan objavljivanja.²² Stupanjem na snagu GPP iz 1929. prestali su važiti svi raniji civilni postupnici.²³ Ovaj Zakon u osnovi je preuzeo temeljna načela, rješenja i institute austrijskog parničnog postupnika iz 1885.

Zakon je bio podjeljen na sedam glava. Prvi dio regulirao je sudove i organizaciju sudova, izuzeće, zapisničare, zatim, nadležnost – opće odredbe, stvarnu, mjesnu nadležnost. Drugi dio zakona odnosio se na parnične stranke, punomoćnike, parnične troškove, siromaško pravo, podneske, povrat u prijašnje stanje, prekid i mirovanje postupka, usmenu raspravu, dostavljanje. Treći dio uređivao je postupak pred zbornim sudovima prvog stupnja, tužbu, odgovor na tužbu, pripremni postupak i usmena rasprava, tijekom parnice, dokazi, dokazivanje, presude, vrste presuda, zaključke. Četvrti dio regulirao je postupak pred sreskim sudovima. Peti dio odnosio se na pravne lijekove, priziv, reviziju, recurs. Šesti dio odnosio se na izvanredne pravne lijekove, tužbu zbog ništavosti i tužbu za obnavljanje. Sedmi dio je regulirao materiju posebnih postupaka.²⁴

Prema autoru Arandeloviću, građanski proces, parnica, jeste jedan pravni odnos javnoga prava između suda s jedne i tužitelja i tuženika s druge strane, kao i između obe parnične stranke, normiran zakonskim propisima. Subjekti procesnog odnosa su parnične stranke i sud.²⁵ Procesualisti, suvremenici ovog zakona nisu na jedinstven način definirali načela na kojima se temeljio navedeni zakon. Profesor Zuglia navodio je sljedeće načela: legalnost i arbitrarnost, dispozicija, preslušavanje obadvije stranke, raspravno i istražno načelo, načelo koncentracije postupka, usmenost, pismenost, posrednost, neposrednost, javnost, slobodno sudačko uvjerenje i materijalna istina.

21) Tako GALIĆ – ČIZMIĆ, o. c., str. 232.

22) Prema odredbi čl. 3. GPP iz 1929. godine, ukoliko se koji zakon, uredba ili naredba ili koja pravila društva, zavodi ili udruženja pozivaju na propise Zakona o sudskom postupku u građanskim parnicama (na Građanski parnični postupnik) ili na Pravilnik sudske vlasti (Jurisdikcinu normu, Građanski sudovnik) ili na koji drugi od ukinutih zakona, kojima se uređuje nadležnost ili postupak u građanskim parnicama, imaju se pod tim propisima podrazumijevati dotični propisi novog Zakonika o sudskom postupku u građanskim parnicama, a ukoliko se u njima upućuje na pravne stvari realne nadležnosti, imaju se podrazumijevati pravne stvari spomenute u čl. 77. i 79. ovog Zakonika. Vidi VERONA, A. – ZUGLIA, S., *Zakonik o građanskim parnicama (Građanski parnični postupak) Uvodni zakon s komentarom i sudskim rješidbama*, "Tisak jugoslovenske štampe d. d. Zagreb", Zagreb, 1930., (dalje VERONA – ZUGLIA), str. 2.

23) Objavljen je u br. 179-LXXV Službenih novina Kraljevine Jugoslavije

24) Vidi praksu i obrasce u GORŠIĆ – PAJNIĆ, *Novi građanski parnični postupak u praksi sa obrascima*, "Izdavačko i knjižarsko preduzeće GECA KON d. d.", Beograd, 1935.

25) Prema navedenom autoru, Zakonik o sudskom postupku u građanskim parnicama nije originalna tvorevina. Kao osnova poslužilo mu je jedno odlično zakonodavno djelo, a to je austrijski zakonik o istoj materiji od 1895. Godine. Vidi ARANDELOVIĆ, D., *Građansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije*, "Štamparija Jovanović", Beograd, 1932. str.3.

Sudski postupak se pokretao i održavao isključivo voljom parničnih stranaka, koje su slobodno raspolagale svojim parničnim ovlaštenjima. Sud nije mogao dosuditi ni više ni drugo od onoga što se zahtjevalo u tužbi, ptotutužbi ili u međuprijedlogu radi utvrđivanja (*ne eat iudex ultra et extra petita partium*), što je vrijedilo kako za glavni zahtjev, tako i za sporedna, akcesorna potraživanja. Nekadašnje uzazivne ili izazovne tužbe (koje je predviđao GPP iz 1883.) su evoluirale u GPP iz 1929. odredbama čl. 323.²⁶ u tužbe radi ustanovljenja ili utvrđenja (pozitivnog ili negativnog).²⁷

Prema odredbama čl. 321. GPP iz 1929. pred prvostupanjskim sudom podnosila se tužba pripremnim podneskom, koj je trebao sadržavati opredjeljeno traženje, kao i navođenje činjenica na kojima se zasniva tužiteljev zahtjev u glavnim i sporednim stvarima, uz nazanku dokaznih sredstava. Tužitelj je mogao jednom tužbom obuhvatiti više zahtjeva protiv istog tuženika. Već u samoj tužbi, tužitelj je mogao tražiti od suda da tuženiku naloži da kao dokaze podnese isprave ili predmete koji se nalaze kod njega. Prema odredbama čl. 327. GPP iz 1929. litispendencija je nastajala dostavom tužbe tuženiku na odgovor (*ne bis in idem*) kao i u većini suvremenih parničnih zakonodavstava. Tužitelj je mogao preinačiti tužbu bez pristanka tuženika prije nastanka litispendencije, a po njezinom nastupanju uz pristanak tuženika. Tužitelj je mogao povući tužbu bez pristanka tuženika, do prvog ročišta. Smatralo se da tužba nije ni podnesena, pa se podnesena tužba mogla ponovno podnijeti. Stranke su imale mogućnost i sporazumnog ugovaranja mirovanja postupak. Stranke su mogle i okončati postupak zaključenjem poravnavanja koje se unosilo u sudski zapisnik (poravnavanje pod prisegom).

Što se tiče tijeka postupka, na prvom ročištu stranke su se mogle nagoditi, uložiti prigovor "nedopustivosti redovnog pravnog puta" (odredbe čl. 40. GPP iz 1929.) ili prigovor nenadležnosti suda, kao i prigovore da o istom već teče parnica ili da je stvar pravomoćno presuđena. Stranke su mogle iznijeti prijedloge za osiguranje parničnih troškova, imenovanje prethodnika. Spor se mogao na prvom ročištu završiti donošenjem presude na temelju izostanka, priznanja ili odricanja. Tuženik je mogao odgovoriti na tužbu, pripremnim podneskom, pa bi se održavao pripremini postupak. U primpremnom postupku stranke se nisu saslušavale u svhu dokazivanja, ali bilo je dozvoljno da raspravljaju, iznose zahtjeve, protuzahitjeve, sredstva napada i obrane, primjedbe i rasjašnjenja. Ukoliko bi stranka izostala ili ako bi pristupila, a ne bi raspravljala uzimalo se da priznaje navode protivne stranke (*qui tacet, consetire videtur*). Prema odredbam čl. 352. GPP iz 1929. usmena rasprava se zakazivala u pravilu tako da ostane strankama osam dana, od dostave poziva, da se pripreme. U postupku pred zbornim sudovima, svih stupnjeva, stranke su morale zastupati odvjetnici. Dokazivanje se provodilo izričito ili prešutno. Nije trebalo dokazivati priznate činjenice i notorne činjenice.²⁸ Stranke su mogle tražiti povraćaj u priješnje stanje, i to u subjektivnom roku od 15 dana i objektivnom od tri mjeseca. Ovaj Zakon je sadržavao

26) Prema odredbama čl. 323. GPP iz 1929. tužbom se može tražiti, da se utvrdi (ustanovi, to su tzv. tužbe radi ustanovljenja ili utvrđenja, koje zamjenjuje uzazovnu tužbu dosadašnjeg hrvatskog, srpskog i bosanskog gpp-a) postoji li ili ne postoji neki pravni odnošaj ili pravo, da se prizna istinitost neke isprave ili utvrdi neistinitost njezina (takva se ustanovljenja mogu postići i međupredlogom radi ustanovljenja, što ga stranke mogu staviti tijekom usmene rasprave i bez privole protivnika) ako tužitelj ima određeni pravni interes, da se što prije sudskom odlukom utvrdi taj pravni odnošaj ili pravo ili istinitost isprave. Vidi VERONA – ZUGLIA, o. c., str. 406.

27) Tako OMANOVIĆ, o. c., str. 104.

28) Restitucija se tražila u slučaju da stranka neotklonjivim ili nepredvidljivim događajem propusti rok ili ročište za vezane za ranje u parnici.

i siromaško pravo tj. pravo stranke na odvjetnika za siromašne ukoliko nije mogla platiti parnične troškove.²⁹ Prema odredbama čl. 501. GPP iz 1929. sud je trebao donijeti odluku samo unutar zahtjeva, znači sud je bio vezan za prijedloge stranke, nije mogao dosuditi više ili nešto drugo od onoga što se tražilo. Pred sreskim sudovima vodili su se sporovi male vrijednosti, pojednostavljene parnične radnje, nije bilo obvezno zastupanje odvjetnika, a stranke nisu imale siromaško pravo. Bili su predviđeni i sljedeći posebni postupci: mandatni postupak, postupak u mjeničnim i čekovnim stvarima, postupak u sporovima koji proizilaze iz zakupnih ugovora, postupak pred izabranim sudovima.³⁰

Stranke su mogle izjavljivati redovne i izvanredne pravne lijekove. Redovni pravni lijekovi su: a) *priziv*, redovit, suspenzivan, devolutivan, dvostranopravni lijek koji se ulagao protiv svih vrsta prvostupanjskih presuda, u prekluzivnom roku od 15 dana, b) *revizija*, redovit, suspenzivan i devolutivan dvostrani pravni lijek protiv drugostupanjskih rješenja u formi presude, ulagala se samo zbog nedostataka prizivnog postupka ili prizivne presude tih sudova i c) *rekurs ili žalba*, kao pravni lijek protiv zaključka prve i druge instance. Izvanredni pravni lijekovi su: a) *tužba zbog ništavosti*, remonstrativni, nesuspensivni izvanredni pravni lijek, protiv pravomoćnih i konačnih sudskih rješenja (protiv uklanjanja dva najteža uzroka ništavosti, sudjelovanje suca koji je izuzet kod donošenja konačne odluke i nedostatak stranačkog zastupanja) i b) *tužba radi obnavljanja*, ulagala se radi donošenja povoljnije sudske odluke, u slučaju kada je napadana presuda donesena na temelju kaznenog djela sudionika u postupku ili na bazi nepotpunog procesnog materijala.³¹

ZAKON O PARNIČNOM POSTUPKU FNRJ IZ 1957. I 1977. GODINE

Vrijedi napomenuti da su do donošenja Zakona o parničnom postupku iz 1958. godine, sudovi, na temelju odluke AVNOJ-a od 3. veljače 1945. (Službeni list DFJ, br. 4./45.), a zatim Zakona o nevažnosti pravnih propisa donesenih prije 6. travnja 1941. godine i za vrijeme neprijateljske okupacije, od 23. listopada 1946. godine (Službeni list SNRJ, br. 86./46.) primjenjivali pravna pravila iz GRPP-a, ako odgovarajuća materija nije bila regulirana novim pravnim propisima i ako su ta pravna pravila bila u skladu s društvenim uređenjem tadašnje Jugoslavije.³² Najznačajnija državopravna i politička odluka drugog zasjedanja AVNOJ-a (Jajce, 29.-30. studeni 1943. godine) bila je odluka o izgradnji Jugoslavije kao državne zajednice ravnopravnih naroda na demokratskom federativnom principu. Federativna Narodna Republika Jugoslavija proglašena je 29. studenog 1945. godine, a prvi republički Ustav Bosna i Hercegovina je dobila 31. prosinca 1946. godine. Ovim Ustavom Bosna i Hercegovina je dobila svoju unutarnju organizaciju, suverena prava, državnost i državnu teritoriju.

Novo jugoslavensko pravo zasnivalo se na odlukama i zakonskim aktima AVNOJ-a i Privremene narodne skupštine. U razvitku pravnog sustava razlikujemo dvije faze. Prva faza započinje donošenjem prinudnih regulativa iz 1941. godine i traje do Drugog

29) Vidi odredbe čl. 164. – 174. GPP iz 1929.

30) Da bi se mandat mogao izdati u skraćenoj formi, moraju stranke, koje zastupa odvjetnik u samoj tužbi predložiti točan tekst platnog naloga, koji se ima izdati i priložiti toliko rubrika s tekstom platnog naloga, koliko otpravaka treba dostaviti strankama. Vidi VERONA – ZUGLIA, o. c., str. 821.

31) Vidi OMANOVIĆ, o. c., str. 116. – 117.

32) Vidi ČIZMIĆ, J. *Komentar Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine*, "Privredna štampa" Sarajevo, 2009., str. 20.

zasjedanja AVNOJ-a, a druga etapa u razvitku prava obuhvata vrijeme od Drugog zasjedanja AVNOJ-a i traje do Ustavotvorne skupštine koja se sastala 29. studenog 1945. godine kada prestaje postojati Privremena narodna skupština. Propisi koji su donijeti za vrijeme rata nisu mogli regulirati sve složenije društvene odnose pa se javljaju normativne praznine i u skladu sa tim bilo je potrebno ukloniti sukob između starog i novog poretka.³³ U slučaju da se u novom pravnom sustavu pojave pravne praznine, izuzetno su se mogla primijeniti opća pravila sadržana u predratnim propisima ali samo u slučaju ako neki od konkretnih pravnih odnosa nije uređen pozitivnopravnim normama. Staro pravo i njegovi propisi nisu se smatrali dijelom novog pravnog sustava. Njihovu eventualnu primjenu na neki konkretni pravni odnos, zakon je prepustio slobodnoj ocjeni sudskog ili upravnog organa. Ovi organi su mogli opća pravna pravila primjenjivati samo kao pomoćni izvor.³⁴ Prema *Uputama za organizaciju i rad narodnih sudova* koje su usvojene na sjednici Predsjedništva ZAVNOBIH-a 17. listopada 1944. godine u Jajcu i koje predstavljaju jedini pravni dokument iz oblasti pravosuđa koje je donijelo Predsjedništvo ZAVNOBIH-a tijekom rata, narodni sudovi kao samostalni organi vlasti djeluju odvojeno od uprave i preuzimaju sudovanje u oblasti građanskog i kaznenog prava.³⁵ Postupak u građanskim stvarima pokretao se na zahtjev stranke tužbom. Sudske rasprave su bile javne a sudske odluke su se donosile u formi presuda i rješenja protiv kojih stranke imaju pravo žalbe. U privatno-pravnim stvarima postupak se prekidao povodom smrti stranke kao i povodom gubitka parnične sposobnosti. Sudske odluke je izvršavao sam sud ili drugi organ onog narodnooslobodilačkog odbora gdje se nalazi lice ili stvar na koju se odnosi zahtjev na izvršenje.

Zakon o parničnom postupku FNR Jugoslavije (dalje – ZPP FNRJ iz 1957.) proglašen je Ukazom predsjednika FNR Jugoslavije od 8. 12. 1956., a objavljen u "Službenom listu FNRJ", br. 4./57., te je stupio na snagu 23. 4. 1957. Parnični postupak kodificiran je ZPP FNRJ iz 1957. godine. Premda je ovaj zakon preuzeo niz rješenja GPP iz 1929. godine, uveo je i niz novih rješenja. Stupanjem na snagu GPP FNRJ iz 1957. godine nestajali su svi problemi koji su se stvarali u parničnom postupku desetak godina nakon Drugog svjetskog rata (nedostatak cjelovitog zakona, gubitak povjerenja u pravosuđe, sporost u rješavanju sporova). Novi zakon odgovarao je potrebama tadašnjeg pravnog prometa. Sporovi koji su se rješavali u parničnom postupku pokazuju veliku raznovrsnost građansko pravnih odnosa, koji čine posredni predmet parnice, pa prema tome i raznovrsnost i pravozaštitnih interesa i pravozaštitnih potreba.³⁶

Sudska praksa je pokazivala nedostatke, pa se pristupilo izmjenama i dopunama navedenog zakona u više navrata, i to 1961. godine,³⁷ a zatim 1965.,³⁸ 1971.,³⁹ 1972.⁴⁰ i 1974.⁴¹ Zakon je mjenjan što zbog gospodarske reforme što zbog ustavne reforme. Sve

33) ČAUŠEVIĆ, o.c., str.470.-473.

34) IMAMOVIĆ, o.c., str 373.

35) Vidi ČAUŠEVIĆ, o.c., str 456.-468.

36) Vidi MARKOVIĆ, M., *Građansko procesno pravo, Knjiga I, svezak I*, "Savez Udruženja pravnika Jugoslavije", Beograd, 1957., str. 11. – 25.

37) "Službeni list FNRJ", br. 52/61.

38) "Službeni list SFRJ", br. 12/65.

39) "Službeni list", br. 1/71.

40) "Službeni list", br. 23/72.

41) "Službeni list", br. 6/74.

to je dovelo do donošenja novog zakona u oblasti parničnog postupka 1977., Zakon o parničnom postupku SFRJ ("Službeni list SFRJ" br.36/77.), koji nije donio radikalne izmjene, ali su poboljšane definicije pojedinih parničnih instituta.⁴² Ovaj zakon se dopunjavao izmjenama i dopunama u "Službenom listu SFRJ" br. 36./80., 69./82., 58./84., 74./87., i 57./89.

Zakon o parničnom postupku iz 1977. u pročišćenoj verziji, uz navedene izmjene i dopune sastojao se od pet glava. U prvoj glavi sadržane su osnovne odredbe, nadležnost i sastav suda, izuzeće, stranke i njihovi zakonski zastupnici, punomoćnici, jezik u postupku, podnesci, rokovi i ročišta, zapisnici, donošenje odluka, dostavljanje pismena i razmatranje spisa, troškovi postupka, pravna pomoć. Druga glava sadržavala je odredbe o tužbi, suparničarima, sudjelovanju trećih u parnici, prekid i mirovanje postupka, dokazi i izvođenje dokaza, osiguranje dokaza, pripremanje glavne rasprave, glavna rasprava, sudsko poravnanje, presuda, rješenje, redovni i izvanredni pravni lijekovi.⁴³ Treća glava sadržavala je odredbe o posebnim postupcima, postupak u parnicama iz radnih odnosa, postupak u parnicama zbog smetanja posjeda, izdavanje platnog naloga, postupak u sporovima male vrijednosti, postupak pred izabranim sudovima, postupak u privrednim sporovima.⁴⁴ Četvrti dio su posebne odredbe za postupak pred Saveznim sudom u imovinskim sporovima između republika, odnosno autonomnih pokrajina i između federacije i republike odnosno autonomne pokrajine. Peti dio su prijelazne, odnosno završne odredbe zakona.⁴⁵ Predlagane izmjene moguće je razvrstati u tri skupine. Prva skupina izmjena posljedica je potreba da se Zakon o parničnom postupku uskladi s ustavnim amandmanima i nekim drugim zakonima. Druga skupina izmjena udnosi se na usklađivanje sa Zakonom o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima iz 1982. godine. U treću skupinu mogu se svrstati izmjene koje su potrebne da bi otklonili neke neprikladne formulacije.

Parnicu obično prati spor, tj. situacija u kojoj jedna strana tvrdi da joj pripada subjektivno pravo prema drugoj, a ova poriče postojanje tog prava ili zbog nekog drugog razloga osporava svoju dužnost odgovarajućeg ponašanja.⁴⁶ U Socijalističkoj Federativ-

42) Tako OMANOVIĆ, o. c., str. 120.

43) U zakonu se nalaze i odredbe i za neke druge procesne radnje, koje se poduzimaju radi pobijanja pogrešnih i nepotpunih sudskih odluka, a za koje se zakon nije izjasnio da ih smatra pravnim lijekovima. Ova-
mo spadaju prvenstveno prigovori protiv platnog naloga, prijedlog za povrat u prijašnje stanje i prijedlog za dopunu i ispravak presuda i rješenja, prigovori protiv prethodnih rješenja kojima se sud prešutno proglasio nadležnim, tužba za poništaj presude izabranog suda. Vidi ZUGLIA, S. – TRIVA, S., *Komentar Zakona o parničnom postupku, II svezak*, "Narodne novine", Zagreb, 1957., str. 169. – 170.

44) U našem pravu, kao i u stranim, postoje pored općeg i posebni postupci. Po općem postupku raspravljaju se i rješavaju svi građanski pravni sporovi, za koje nije predviđen poseban parnični postupak. Posebni postupci propisani su iz različitih razloga, a na njih se primjenjuju i odredbe općeg postupka po svim pitanjima koja nisu regulirana posebnim postupkom. Pogledaj POZNIĆ, B., *Građansko procesno pravo*, "Su-
vremena administracija", Beograd, 1970., str. 45.

45) Vidi *Zakon o parničnom postupku, s napomenama, odredbama republičkih i pokrajinskih zakona o stvarnoj nadležnosti sudova, Zakonom o rješavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja u određenim odnosima, Pravilnik o spoljnotrgovinskoj arbitraži i Registrom pojmova*, "Savezni propisi, Novinsko – izdavačka ustanova Službeni list, Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", Beograd, 1987.

46) Prema ZPP SFRJ iz 1977. tužba treba sadržavati određeni zahtjev glede glavne stvari i sporednih traženja, činjenice na kojima tužitelj zasniva zahtjev, dokaze kojima se utvrđuju ove činjenice, kao i druge podatke koje mora imati svaki podnesak. Parnica počinje teći dostavljanjem tužbe tuženiku. U pogledu zahtjeva koji je stranka postavila tijekom postupka, parnica počinje teći od trenutka kada je protivna stranka obaviještena. Dok parnica teče, ne može se u pogledu istog zahtjeva pokrenuti nova parnica među istim strankama.

noj Republici Jugoslaviji organi države za pružanje pravne zaštite građanskim pravima za slučaj njihove povrede, ugrožavanja ili osporavanja po pravilu su sudovi.⁴⁷

Što se tiče tužbenog pravila *ne procedat iudex ex officio*, poznaje ga ZPP FNRJ iz 1957. godine.⁴⁸ Što se tiče preinačenja tužbe navedni zakona dodatno je uvjetovao pristanak tuženika (nastupanje litispencijske), tako da je bilo potrebno da se tuženik prije upuštanja u raspravljavanje nije protivio preinačenju, što se zbog mogućnosti zlorabe smatralo dobrim rješenjem. Prema ovom zakonu priznanje je bilo zajedno s odustajanjem i nagodbom, smatrano dispozitivnom radnjom načela dispozitivnosti.⁴⁹ Protutužba se smatrala posebnom tužbom koja se mogla podnijeti kao koneksna, kompenzibilna ili incidentalna. Ovaj zakon u odredbama čl. 321. sadržavao je suvremenu koncepciju presude zbog izostanka tuženika s pripremnog ročišta ili prvog ročišta za glavnu raspravu, pod određenim uvjetima, s čim je bilo izjednačeno odbijanje raspravljavanja ili udaljavanja s ročišta bez osporavanja tužbenog zahtjeva. Sudska nagodba po ovom zakonu dignuta je na razinu osnovnih parničnih načela. Nagodba se mogla zaključiti kako u fazi pripremanja glavne rasprave, tako i tijekom rasprave.⁵⁰ Redoviti pravni lijekovi predviđeni ovim zakonom bili su: žalba protiv presude i žalba protiv rješenja, revizija, i izvanredni pravni lijekovi: ponavljanje postupka i zahtjev za zaštitu zakonitosti. Zajedničke karakteristike redovitih pravnih lijekova bile su: dvostranost, devolutivnost, suspenzivnost, a izvanrednih nesuspensivnost.

Zakon o parničnom postupku SFRJ iz 1977.⁵¹ godine (dalje ZPP SFRJ iz 1977.)⁵² preuzet je kao republički zakon u Republici Bosni i Hercegovini, Uredbom sa zakonskom snagom o preuzimanju i primjenjivanju saveznih zakona koji se u RBiH primjenjuju kao republički zakon.⁵³ Ovim zakonom nisu se bitno mijenjale odredbe do tada važećeg ZPP FNRJ iz 1957. godine, a osim pomaka u broju članaka i poboljšanom formulacijom pojedinih instituta, predstavljao je zapravo usklađivanje ove materije s Ustavom SFRJ, što se najprije odnosilo na pitanje organizacije i stvarne nadležnosti redoviti sudova.⁵⁴

Jugoslavensko građansko procesno pravo i samoupravno sudsko procesno pravo su po svojoj strukturi složena prava. Ona s jedne strane obuhvaćaju norme organizacijskog karaktera (organizacijsko procesno pravo), a s druge strane norme koje neposredno uređuju sudsku pozadinu (funkcionalno procesno pravo). Složenost organizacijskog građanskog procesnog prava posljedica je okolnosti da je uređenje tog prava pretežno u nadležnosti republika i pokrajina – federacija je tek ovlaštena utvrditi nadležnost i organizaciju Saveznog suda i vojnih sudova, te samo načela o sastavu i osnivanju redovnih sudova. Pojedine republike i pokrajine su svoja ustavna ovlaštenja da samostalno uređu-

47) Vidi KAMHI, S., *Građanski sudski postupak*, "Zavod za izdavanje udžbenika", Sarajevo, 1967., str. 23. – 28.

48) "parnični postupak pokreće se tužbom"

49) Priznanje tužbenog zahtjeva moglo se opozvati do donošenja presude i bez pristanka tužitelja.

50) Nagodba je imala učinak kao i *res iudicata*, o istoj stvari se nije mogao pokrenuti novi postupak.

51) Vidi *Zakon o parničnom postupku*, "Zbirka Saveznih propisa, Novinsko izdavačka ustanova, Službeni list", Beograd, 1979.

52) "Službeni list SFRJ", br. 4/77., 36/77., 36/80., 69/82., 58/84., 74/87., 57/89., 20/90., 27/90., 35/91.

53) "Službeni list RBiH", br. 2/92.

54) I Republika Hrvatska je koncem 1991. godine u sklopu svod državnopravnog osamostaljenja, preuzela Savezni Zakon o parničnom postupku ("Narodne novine", br. 53/91). Vidi DIKA, M., *Parnični i izvanparnični postupci s postjugoslavenskim elementom*, "Privreda i pravo", vol. 30, 1991., 11 – 12, 683. – 704.

ju organizaciju i stvarnu nadležnost redovnih sudova iskoristile u smislu da su se neke od njih opredijelile za monotipsku organizaciju tih sudova, dok su druge, osim sudova opće nadležnosti, zadržale i specijalizirane sudove.⁵⁵

ZAKON O PARNIČNOM POSTUPKU FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE IZ 1998. GODINE

Devedesete godine dvadesetog stoljeća obilježene su slomom Jugoslavije, krvavim ratom i stvaranjem samostalnih država bivših članica Jugoslavenske federacije. Potvrdu državno-pravnog subjektiviteta Republika Bosna i Hercegovina je ostvarila u svibnju 1992. godine kada je primljena u Ujedinjene narode. Nakon toga u Bosni i Hercegovini dolazi do krvavog rata između srpske strane i zajedničke hrvatsko-muslimanske strane (1992.). Nakon toga dolazi do novog sukoba između dojučerašnjih saveznika, hrvatske strane i muslimansko-bošnjačke strane zbog različitog stajališta oko unutarnjeg državnog uređenja. Okončanjem hrvatsko-muslimanskog sukoba i potpisivanjem Washingtonskog sporazuma 18. ožujka 1994. godine stvorena je Federacija Bosna i Hercegovine (dalje: Federacija). Federacija se sastoji od deset županija ili kantona: Unsko - sanska županija/kanton, Posavska županija/kanton, Tuzlanska županija/kanton, Zeničko - dobojska županija/kanton, Bosansko - podrinska županija/kanton, Hercegovačko - neretvanska županija/kanton, Zapadno - hercegovačka županija/kanton, županija/kanton Sarajevo, Livanjska županija/kanton i Hercegbosanska županija/kanton. Rat u Bosni i Hercegovini okončan je Daytonskim sporazumom u studenom 1995. godine. Političko i državno-pravno uređenje Bosne i Hercegovine sastoji se od dva entiteta, Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine, a Distrikt Brčko je stavljen pod međunarodnu superviziju. Svoje ustavno oživotvorenje dobiva 2000-te godine.

Federacija Bosna i Hercegovina ima veoma složenu ustavnu strukturu prema kojoj federalne vlasti i županije imaju svoje isključive nadležnosti. Podjela nadležnosti između federalnih i županijskih vlasti sadrži pretpostavljenu i samostalnu nadležnost županije.⁵⁶ Županije imaju ovlast reguliranja svih odnosa koji nisu izrijekom povjereni federalnoj vlasti, one uređuju materiju koja nije načelom pozitivne enumeracije rezervirana kao isključiva nadležnost Federacije a zajednička nadležnost se ogleda u tome što Federacija i županije mogu donositi svoje zakone o istoj materiji.⁵⁷

Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine iz 1998. (dalje - ZPP FBiH iz 1998.)⁵⁸ jedan je od procesnih zakona, koje u okviru svoje ustavne ovlasti donosi Federacija Bosna i Hercegovina propisujući pravila postupka, koja će na jednak i jedinstven način jamčiti ostvarenje i zaštitu subjektivnih prava građana i pravnih osoba

55) Čak i one federalne jedinice koje su zadržale specijalizirane sudove iste vrste različito su uredile njihovu nadležnost, zbog čega ni sudovi koji se jednako zovu i imaju srodnu nadležnost ipak nisu isti. Za monotipsku organizaciju redovnih sudova opredijelile su se SR Slovenija, SR Bosna i Hercegovina, SAV Vojvodina. Ostale federalne jedinice zadržale su raniju podijelu na sudove opće nadležnosti i privredne sudove. Šire o tome WEDAM – LUKIĆ, D. – DIKA, M., *Aktualne tendencije i perspektive daljnjeg razvoja jugoslavenskog građanskog procesnog i samoupravnog sudskog procesnog prava*, "Parnični postupak, Knjiga o građanskom sudskom postupku I TOM Izdanje časopisa za pravnu teoriju i praksu, Pravni život, Savez udruženja pravika SR Srbije", Beograd, 1989., str. 3. – 22.

56) ČIZMIĆ-GALIĆ, o.c. str.253.

57) Šire o tome: *Ibid.*, str.229.

58) "Službene novine Federacije Bosne i Heregovine", br. 42/98 i 3/99.

pred sudovima u Federaciji Bosni i Hercegovini.⁵⁹ Zakon o parničnom postupku FBiH iz 1998. donesen je s pretenzijom da na suvremen način uredi rješavanje sporova s domaćim, ali i međunarodnim elementom. Ovim zakonom se preuzimaju principi pretходnog zakona, s tim da su izvršena terminološka usklađivanja, a dorađeni su i pojedini parnični instituti. Pri izradi ovog zakona vodilo se računa o međunarodnim i europskim standardima i normama iz ovog područja.

ZPP FBiH iz 1998. se sastoji od četiri dijela. U prvom dijelu uređeni su: osnovna načela, nadležnost i sastav suda, izuzeće, stranke i njihovi zastupnici, donošenje odluka, dostava pismena i razmatranje spisa, troškovi postupka i pravna pomoć. U drugom dijelu tzv. tijek parničnog postupka: tužba, suparničari, sudjelovanje trećih osoba u parnici, prekid i mirovanje postupka, dokazivanje i izvođenje rasprave, glavna rasprava, sudska nagodba, presude, rješenja, redoviti i izvanredni pravni lijekovi. Treći dio uređuje posebne postupke: postupak u parnicama iz obiteljskih odnosa, radnih odnosa, smetanje posjeda, izdavanje platnog naloga, postupak u sporovima male vrijednosti, postupak pred arbitražom i u privrednim sporovima. Četvrti dio su prijelazne i završne odredbe.⁶⁰

ZPP FBiH iz 1998 se načelno preuzimaju dosadašnja rješenja parničnog postupka, s tim što su izvršena određena terminološka usklađivanja, a dorađeni su pojedini instituti. Ovo je bio propis koji je na prostoru Federacije Bosne i Hercegovine cjelovito uređivao pravila postupka na temelju kojih su sudovi raspravljali i odlučivali u sporovima iz osobnih i obiteljskih odnosa, radnih odnosa, te imovinskih i drugih građansko – pravnih odnosa fizičkih i pravnih osoba.

ZPP FBiH iz 1998. godine je jedan od procesnih zakona, koji u okviru svojih ustavnih ovlasti donosi Federacija, propisujući pravila postupka, koja će na jednak i jedinstven način jamčiti ostvarenje i zaštitu subjektivnih prava građana i pravnih osoba pred sudovima u Federaciji.⁶¹

Parnični postupak je kognicijski postupak, postupak u kojemu se, primjenom (procesnog i materijalnog) prava na utvrđeno činjenično stanje, provjerava jesu li ispunjeni uvjeti za pružanje postulirane pravne zaštite, za donošenje meritorene odluke određenog sadržaja.⁶² ZPP FBiH iz 1998. godine temelji se na načelima: dispozicije, ekonomičnosti, saslušanju stranaka, traženja istine, raspravno i istražnom načelu, neposrednosti, usmenosti i pismenosti, javnosti, savjesnom korištenju procesnih ovlaštenja, pružanja pomoći neukim strankama, načelo pravnog interesa i koncentracije postupka i jedinstva glavne rasprave. Normama procesnog prava utvrđuju se pretpostvke za pokretanje postupka, kojim se traži ostvarenje pravne zaštite, prava i obveza sudionika u postupku, kao i ostala jamstva kojim se osigurava pravilno ostvarenje pravne zaštite.⁶³

59) Ustavni temelj za donošenje tog zakona sadržan je u odredbi čl. IV. C. 3. Ustava Federacije Bosne i Hercegovine "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 1/94.

60) Vidi GALIĆ – ČIZMIĆ, o. c., str. 234.

61) Vidi DIKA, M. – ČIZMIĆ, J., *Komentar Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine*, "OSCE – Ured za demokratizaciju", Sarajevo, 2000., (dalje – DIKA – ČIZMIĆ), str. 25.

62) U tom smislu parnični postupak spada u tzv. presudne postupke, postupke čiji je neposredni cilj donošenje odluke određenog sadržaja, kondemnacija, konstitucija, deklaracija. Stoga je funkcija parničnog postupka u izvjesnom smislu apstraktna i autonomna u odnosu na egzistenciju subjektivnog građanskog prava. *Ibid.*, str. 29.

63) Primjena pravila u postupku nije samo u službi ostvarenja postojećeg pravnog poretka u društvenim odnosima, nego i u službi njegovog razvoja. Naglašenija odrednica parničnog postupka je njegova dispozitivnost. Vidi ČALIJA, B. – OMANOVIĆ, S., *Građansko procesno pravo*, "Univerzitet u Sarajevu, Pravni fakultet", Sarajevo, 2000., str. 27.

Prema ovom zakonu određuju se sudovi, općinski, županijski i Vrhovni sud Federacije BiH, koji će raspravljati i odlučivati u sporovima iz osobnih i obiteljskih odnosa, radnih odnosa, te iz imovinskih i drugih građansko pravnih odnosa fizičkih i pravnih osoba. Sudovi raspravljaju u sporovima iz svoje nadležnosti, tako što vođenjem postupka poduzimaju odgovarajuće procesne radnje, a odlučuju tako što na osnovu raspravljanja donose odluku o tužbenom i eventualnom protutužbenom zahtjevu mada je moguće donošenje sudske odluke i bez raspravljanja.⁶⁴

Stranke mogu slobodno raspolagati zahtjevima koje su stavile tijekom postupka, ako nisu protivna prisilnim propisima i pravilima morala društva. Novost je i određene jezika, sud, stranke i ostali sudionici u postupku usmeno i pisano komuniciraju na jeziku koji je u službenoj uporabi na sudu (sukladno odredbama Ustava Federacije BiH to su hrvatski jezik i bosanski jezik, a službeno pismo je latinica).

Pravila o stvarnoj i mjesnoj nadležnosti nisu ovim zakonom pretrpjela znatnije izmjene. Sud je dužan, *ex officio*, tijekom cijelog postupka paziti spada li rješavanje spora u sudsku nadležnost. Kada utvrdi da za rješavanje spora nije nadležan sud, nego drugi domaći organ, ili da za rješavanje spora nije nadležan sud u BiH⁶⁵ proglasit će se nendležnim, ukinut će sve radnje u postupku i odbaciti tužbu. Sudska nadležnost raspoređena je na pojedine sudove, tako da su općinski sudovi nadležni u prvom stupnju suditi sve sporove, osim onih koji su izričito određeni u prvostupanjsku nadležnost županijskih sudova, odnosno Vrhovnog suda. Novost je da se u postupku kao stranka može pojaviti federalni ombudsman – čuvar prava građana pred institucijama vlasti. Parnica počinje teći dostavom tužbe tuženiku. Sud je tijekom cijelog postupka dužan paziti, *ex officio*, teče li već pred sudom u Federaciji druga parnica o istom zahtjevu među istim strankama. Sporne činjenice, važne za donošenje odluke, sud može utvrđivati i saslušanjem stranaka.

Što se tiče pravnih lijekova, odredbe o žalbi protiv presude i žalbi protiv rješenja ostale su neizmjenjene. Znatno je ograničena dopuštenost revizije i značajno su izmjenjene odredbe o zahtjevu za zaštitu zakonitosti, te je u tom djelu ovaj zakon drugačiji od prethodnog. Što se tiče posebnih postupaka, novina je je u tome što je postupak u bračnim sporovima izmješten iz obiteljskog zakona i uključen u parnični zakon.

ZAKON O PARNIČNOM POSTUPKU FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE IZ 2003. GODINE

Nastavak reforme⁶⁶ građanskog procesnog prava u Federaciji Bosni i Hercegovini doveo je do donošenja novog Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine iz 2003. godine (dalje – ZPP FBiH iz 2003.).⁶⁷ Zakon je podijeljen u šest dijelova.

64) Pogledaj ZEČEVIĆ, E., *Pravila građanskog i porodičnog prava sa suskom praksom*, "DES", Sarajevo, 2000., str. 231.

65) Osim ako u slučajevima u kojima nadležnost suda u BiH ovisi o pristanku tuženika, a tuženik je dao svoj pristanak (ZPP FBiH iz 1998., čl. 16. st. 3.).

66) Novi Zakon o parničnom postupku mora se uskladiti s mnogim promjenama koje su se desile na našem području, kako u državnom ustroju Bosne i Hercegovine, tako i u razvoju društveno ekonomskih odnosa te demokratizaciji ukupnih društvenih odnosa. Vidi ALEKSIĆ, R., *Novine u Nacrtu ZPP Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske*, "zbornik radova Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, br. 1.", Mostar, 2003., str. 347. – 389.

67) "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 53/03., 73./05., 19./06.

U prvom dijelu sadržane su odredbe o načelima, nadležnost suda (nadležnost sudova u sporovima s međunarodnim elementom, stvarna nadležnost, mjesna nadležnost). Drugi dio uređuje tijek postupka, postupak pred prvostupanjskim sudom, tužba, pripremanje glavne rasprave, glavnu raspravu, dokaze i izvođenje dokaza, sudske odluke, postupak po pravnim lijekovima, redovni i izvanredni pravni lijekovi. Treći dio odnosi se na mjere osiguranja. Četvrti dio sadrži odredbe o strankama i zakonskim zastupnicima, punomoćnicima, jezik u postupku, vrijednost spora, rokovi i ročišta, podnesci, dostavu, pregledavanje i prepisivanje spisa, suparničari, sudjelovanje trećih u parnici, zapisnici, prekid postupka, troškovi postupka, nepoštivanje suda, pravna pomoć. Peti dio uređuje posebne postupke, postupak u parnicama iz radnih odnosa, postupak u parnicama zbog smetanja posjeda, postupak u sporovima male vrijednosti, postupak pred arbitražom. Šesti dio su završne i prijelazne odredbe. Osnovna načela služe kao vodilja pri uređenju postupka, kojim se pruža pravna zaštita i isti imaju za cilj da se u tom postupku ostvari kako zakonitost, tako i djelotvornost i ekonomičnost postupka.

Ovim zakonom određuju se pravila postupka na osnovu kojih općinski sudovi, županijski sudovi i Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine, raspravljaju i odlučuju u građansko pravnim sporovima, ako posebnim zakonom nije drugačije određeno. Prema odredbama čl. 2. ZPP FBiH iz 2003. godine u parničnom postupku sud odlučuje u granicama zahtjeva koji su stavljeni u postupku, što znači da je načelo dispozicije jedno od osnovnih načela parničnog postupka.⁶⁸ Parnični postupak predstavlja redovan put zaštite povrede prava proizašlih iz nekog građanskopravnog odnosa subjekta prava.⁶⁹ Prema odredbama ovog zakona određuju se službeni jezici u parničnom postupku, i to hrvatski jezik, bosanski jezik i srpski jezik i službeno pismo latinica i ćirilica.

Obvezujući sud, da postupak provede bez odugovlačenja i sa što manje troškova, cilj nove reforme bio je djelotvornija sudska zaštita. Prema odredbi čl. 11. ZPP FBiH iz 2003. prvostupanjski postupak će se, po pravilu, sastojati od dva ročišta, pripremnog ročišta i ročišta za glavnu raspravu.⁷⁰ Zakon je odredio kao prekluzivni rok, mogućnost podnošenja prigovora mjesne nenadležnosti najkasnije u odgovoru na tužbu, koji postoji obavezan (tužba se šalje tuženiku na obvezni odgovor).⁷¹ Sud može donijeti odluke u obliku presude i rješenja, koje su donesene na ročištu ili izvan njega. Ovim zakonom nije predviđeno donošenje djelomične presude i međupresude da bi se izbjeglo odugovlačenje postupka. Ne postoje više odredbe o presudi zbog izostanka. Potpuno nove su odredbe o presudi zbog propuštanja. Kod pravnih lijekova novina je kod izvanrednih pravnih lijekova da ne postoje odredbe koje omogućavaju korištenje zahtjev za zaštitu zakonitosti.⁷²

68) Vidi KULENOVIĆ, Z. – MIKULIĆ, S. – MILIŠIĆ – VELIČKOVSKI, S. – STANIŠIĆ, J. – VUČINA, D., *Komentari Zakona o parničnom postupku u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj*, "Zajednički projekat Vijeća Europe i Europske komisije", Sarajevo, 2005. (dalje – KOMENTARI ZAKONA), str. 7.

69) Postupak se pokreće samo na zahtjev stranke čije je subjektivno pravo osporeno, ugroženo ili povrijeđeno. To se čini tužbom, protutužbom, koje se tijekom postupka mogu preinačiti.

70) Zahvaljujući potrebi suvremenog doba da parnični postupak učini što djelotvornijim pripremnog ročište je jedna sveobuhvatna priprema glavne rasprave, a na glavnoj raspravi provode se dokazi koje su stranke predložile na pripremnom ročištu, s ciljem utvrđenja relevantnih činjenica i donošenje odluke o meritornom zahtjevu. *Ibid.*, str. 24.

71) Vidi POROBIĆ, M. – POROBIĆ, V. – POROBIĆ, J., *Zakoni o parničnom postupku (Federacija BiH, Republika Srpska i Brčko Distrikt) s komentarom i sudskom praksom*, Sarajevo, 2004., (dalje – POROBIĆI) str. 458.

72) Pogledaj OMANOVIĆ, S., *Draft novog Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine*.

Sudske mjere osiguranja predstavljaju potpuno novu regulativu u Zakonu o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, jer su ranije ove odredbe bile su u sklopu Zakona o izvršnom postupku. Prebacivanjem mjera osiguranja u ovaj zakon sprječit će se mnoge nedoumice i problemi koji su bili u dosadašnjoj praksi. Potpuno novi pristup mjerama osiguranja je uvjetovao i novi postupak suda, tako da sud, s obzirom na okolnosti slučaja može odrediti i više mjera osiguranja, kada ocjeni da je to potrebno.⁷³

Novi Zakon primjenjuje drugu sistematiku rada, odredbe o strankama prebačene se iz prvog dijela i regulirane su odredbama u četvrtom dijelu. U ovoj materiji nije došlo do nekih bitnijih izmjena u pogledu utvrđivanja stranačke i parnične sposobnosti, kao i načina postavljanja privremenog zastupnika ni njegovim ovlaštenjima.

Pitanjima u pogledu vrijednosti spora data je znatno veća važnost nego do sada, tužitelj mora već u tužbi naznačiti vrijednost spora. Odredbe o rokovima ostale su iste, s tim da su prilagođene novim uvjetima poslovanja i ugrađujući odredbe o rokovima dostavljanja pismena elektronskom poštom. Ovaj zakon uveo je novinu u tretiranju pismenih podnesaka. Za razliku od prethodnog Zakona, uvjet pismene forme sada ispunjavaju i podnesci upućeni brzojavom, telefaksom ili elektronskom poštom. Kod dostave prihvaćena je dosadašnja praksa da se pismena mogu dostavljati putem pošte, preko ovlaštene osobe suda i neposredno u sudu. Do sada je bila mogućnost dostavljanja pismena putem općinskih organa, ali ZPP FBiH iz 2003. to više nije moguće.

Odredbe Zakona o izuzeću koje reguliraju razloge i postupak izuzeća sudaca i zapisničara razlikuju se u odnosu na dosadašnji zakon, u tome što sada sud ne postupa *ex officio* kada utvrdi postojanje nekog od apsolutnih razloga za izuzeće sudaca, nego do izuzeća dolazi samo po zahtjevu stranke. O ovom Zakonu ne postoje više odredbe o mogućnosti sudjelovanja ombudsmena u parnici. Zakon ne poznaje više institut mirovanja postupka, čime se daje znatno veće značenje prekidu postupka. Ovaj Zakon izričito je racionalan kada su u pitanju odredbe o posebnim postupcima. Nema odredaba o postupcima iz obiteljskih odnosa i postupaka za izdavanje platnog naloga, jer su izmještene u Obiteljski zakon FBiH⁷⁴ i Zakon o ovršnom postupku FBiH.⁷⁵

Značajne su prijelazne i završne odredbe. Ako je prije stupanja na snagu ovog zakona započet postupak pred prvostupanjskim sudom, daljnji postupak provest će se prema odredbama ovog zakona. Odredbe o medijaciji početi će se primjenjivati po stupanju na snagu posebnog zakona, kojim se uređuje postupak medijacije.⁷⁶

Zakon o postupku medijacije na državnoj razini donesen je 2004. godine.⁷⁷ Medijacija je u smislu ovog zakona, postupak u kojem treća neutralna osoba (medijator) pomaže strankama u nastojanju da postignu obostrano prihvatljivo rješenje sporova. Stranke u sporu mogu se sporazumjeti, prije i nakon pokretanja sudskog postupka do zaključanja glavne rasprave, da spor riješe u postupku medijacije.

ne s komentarom, "Magistrat", Sarajevo, 2003., str. 87. – 100.

73) Tako POROBIĆI, o. c., str. 702.

74) "Službene novine FBiH", br.35/05., 41./05.

75) "Službene novine FBiH" br.32./03., 33./06.

76) Tako SELIMOVIĆ, S., *Osvrt na Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine*, "Zbornik radova Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, br. 2.", Mostar, 2004., (dalje – SELIMOVIĆ), str. 273. – 284.

77) "Službeni glasnik BiH", br.37./04.

Važno je naglasiti da je donesen i Zakon o parničnom postupku pred Sudom BiH 2004. godine.⁷⁸ Ovim zakonom određuju se pravila postupka pred Sudom BiH u rješavanju imovinskih sporova (parnični postupak) između države Bosne i Hercegovine i entiteta, između države i Brčko Distrikta BiH, između entiteta, između entiteta i Distrikta i između Institucija BiH koje vrše javna ovlaštenja. U ovom radu nećemo se baviti navedenim zakonom niti drugim procesnim zakonima.

ZAKLJUČAK

Sustav procesnog prava u suvremenom pravnom poretku je jedan od najznačajnijih instrumenata za poštivanje temeljnih ljudskih i osobnih prava. On je moćan mehanizam koji služi uspostavljanju pravne države.

Gradanski parnični postupak je opća osnovna metoda raspravljanja i odlučivanja u građansko pravim sporovima. Postupak u parnici, kao određeni društveni fenomen, očituje se kao niz aktivnosti procesnih subjekata, suda, stranaka u postupku – koje se odvijaju nadovezujući se jedna na drugu, radi toga da se raspravi i odluči o osnovanosti tužiteljeva traženja da mu se pruži pravna zaštita određenog sadržaja.⁷⁹ Prema starijem individualističkom shvaćanju, koje je bilo vladajuće u prvoj polovici 19. st. parnični postupak smatran je privatno-pravnom institucijom u službi interesa stranaka. Krajnji cilj postupka prema navedenom mišljenju je zaštita subjektivnih građanskih prava.⁸⁰ Shvaćanje da parnični postupak, kao pravna institucija ima vrlo značajnu društvenu funkciju pobijedilo je u drugoj polovici 19. stoljeća. U realsocijalističkom sustavu javno, općedruštveno značenje djelovanja sudova u pružanju pravne zaštite na području građanskopravnih odnosa osobito se naglašavalo i nije se dopuštalo da suđenje u potpunosti ovisi o dispoziciji stranaka. U postsocijalističkim, tranzicijskim državama, sudovi na području građanskopravnih odnosa zadržavaju svoju ulogu zaštitnika subjektivnih građanskih prava, ali i općih društvenih interesa. Ipak, procedura se oslobađa instituta koji su izražavali ideološko-političku dimenziju prevladanih realsocijalističkih sustava, preuzimaju se rješenja iz suvremenih, postmodernih, srednjoeuropskih procedura. Bitno je naglasiti da procedura naslijeđena iz vremena socijalizma u svojim bitnim odrednicama nije bila udaljena od svog starog jugoslavenskog odnosno austrijskog modela. Reformom se htjelo pojednostaviti, ubrzati i pojeftiniti parnični postupak, uz oslobađanje politički determiniranih rješenja.⁸¹ U Federaciji Bosni i Hercegovini je do stupanja na snagu ZPP FBiH iz 2003. primjenjivan ZPP FBiH iz 1998., koji je u praksi doveo do velikog broja neriješenih predmeta,⁸² što je jasno ukazalo da sudovi nisu bili djelotvorni, da je postupak trajao nedopušteno dugo, zbog čega se nužnim pokazalo donošenje novog

78) "Službeni glasnik BiH", br.36./04., 84./07.

79) Vidi TRIVA, S., *Gradansko parnično procesno pravo*, "Narodne novine", Zagreb, 1983., str. 19.

80) Postupak je smatran privatnom stvari stranaka, kao što su individualisti objašnjavali na isti način kao što je bio francuski građanski postupak, stranke su rukovodile postupkom i bile su gospodari parnice, a uloga suda bila je potpuno pasivna.

81) Šire o tome TRIVA, S. – DIKA, M., *Gradansko parnično procesno pravo*, "Narodne novine", Zagreb, 2004., str. 3. – 5.

82) Načelo ZPP FBiH iz 1998., da je sud dužan provesti postupak bez odugovlačenja, što je u skadu s člankom 6. Europske konvencije o ljudskim pravima i slobodama, dopunjeno je novim načelom da će se prvostupanjski postupak, pravilu sastojati od od dva ročišta – pripremnog i jednog ročišta za glavnu raspravu, s tim da postoje izuzeci. Vidi: SELIMOVIĆ, o. c., str. 274.

zakona.⁸³ ZPP FBiH iz 2003. godine uvodi nove odredbe sve u cilju efikasnijeg i ekonomičnijeg suđenja i nedovođenja sudske odluke u pitanje. Ovaj zakon zahtjeva od svih aktera u postupku, tj. parnici, da izvrše pravovremene pripreme i dobro se upoznaju s faktičnim i pravnim pitanjima bitnima za neku parnicu i da se pri obavljanju procesnih aktivnosti svi rokovi srogo poštuju.

Nadati je se da će Bosna i Hercegovina u skorijoj budućnosti postati punopravna članica Europske unije. Potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju Europskoj uniji 2008. godine⁸⁴ preuzeli smo obvezu uskladiti naše pravo s europskim, pa tako i građanskim procesnim pravom Europske unije. Primarni cilj Sporazuma jest formalno pridruživanje Bosne i Hercegovine Europskoj uniji u određenom tranzicijskom razdoblju (6 godina) u kojem bi trebali prilagoditi svoje zakonodavstvo onome Europske unije. Daljnja reforma parničnog postupka ići će u smjeru usklađivanja domaćeg prava s *acquis communautaire*.

Ugovorom iz Amsterdama 1997. godine dopunjen je Ugovor EZ, koji je dobio novu glavu IV (viza, azil, useljavanje i druge politike koje se odnose na slobodu kretanja osoba) kojom se uređuje "pravosudna suradnja u građanskim predmetima". Na taj je način navedena materija prešla u tzv. "prvi stup" EU, a europsko građansko procesno pravo je u pravnotehničkom smislu pravo EZ koje se u pravilu uređuje sekundarnim pravom.

Mjere u području pravosudne suradnje u građanskim predmetima s prekograničnim obilježjem, potrebne za nesmetano djelovanje unutrašnjeg tržišta uključuju: sustav prekogranične dostave sudskih i izvansudskih podnesaka, suradnju u izvođenju dokaza, priznanje i ovrhu sudskih i izvansudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima.

Međunarodni ugovori, koji su uređivali materiju europskog građanskog procesnog prava i koji su bili na snazi u EU (primjerice Bruxelleska konvencija), i oni koji su bili u postupku donošenja, i ona pravna pitanja koja su tek trebala biti uređena, sada su pretočena u nove odredbe ili su sadržana u njima. To su:

1. Uredba (EZ) br. 44/2001. od 22. prosinca 2000. godine o nadležnosti, priznanju i ovrsi odluka u građanskim i trgovačkim predmetima.
2. Uredba (EZ) br. 1347/2000. od 29. svibnja 2000. godine o nadležnosti i priznanju i ovrsi odluka u bračnim predmetima i predmetima roditeljske skrbi za zajedničku djecu bračnih drugova.
3. Uredba (EZ) 2201/2003. od 27. studenog 2003. o nadležnosti, priznanju i ovrsi odluka u bračnim predmetima i predmetima roditeljske odgovornosti i prestantku važenja Uredbe (EZ) br. 1347/2000.
4. Uredba (EZ) br. 1348/2000. od 29. svibnja 2000. o dostavi sudskih i izvansudskih pismena u građanskim i trgovačkim predmetima.
5. Uredba (EZ) br. 1393/2007. od 13. studenog 2007. o dostavi sudskih i izvansudskih pismena u građanskim i trgovačkim predmetima u državama članicama i ukidanju Uredbe Vijeća (EZ) br. 1348/2000.

83) Vidi: MIHIĆ, V., *Pripremanje glavne rasprave*, "Zbornik radova Pravnog fakulteta u Mostaru", Mostar, 2004., str. 309. – 325.

84) Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju potpisan je 16. lipnja 2008. U Luxembourg. Sporazum spada u novu, treću generaciju sporazuma o pridruživanju Europskoj uniji. Vidi *Temeljni prikaz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju*, "Direkcija za europske integracije BiH", Sarajevo, 2008., str. 6. Vidi Odluku o prihvaćanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Europske zajednice i njihovih država članica i Bosne i Hercegovine i Privremenog sporazuma o trgovini i trgovinskim pitanjima između Europske zajednice i Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik Bosne i Hercegovine- Međunarodni ugovori", br.5./08.)

6. Uredba (EZ) br. 1206/2001. od 28. svibnja 2001. o suradnji između sudova država članica na području izvođenja dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima.
7. Uredba (EZ) br. 1346/2000 od 29. svibnja 2000. o stečajnom postupku.
8. Uredba (EZ) br. 805/2004. od 21. travnja 2004. kojom se ustnovljuje europski ovršni nalog za neprijeporne tražbine.
9. Uredba (EZ) 1896/2006. od 12. prosinca 2006. o europskom platnom nalogu.
10. Uredba (EZ) br. 861/2007. od 11. srpnja 2007. za uvođenje europskog postupka za sporove male vrijednosti.
11. Uredba (EZ) br. 4/2009. od 18. prosinca 2008. o nadležnosti, mjerodovnom pravu, priznanju i ovrši odluka i suradnji u predmetima uzdržavanja.
12. Osim uredbi, za komunitarizaciju važni su i drugi akti zajednice, ali za početak bitno je uskladiti nacionalno zakonodavstvo onim aktima koji će se neposredno primjenjivati i bez implementacije u domaće zakonodavstvo.

Ugovorom iz Lisabona 2007. u III poglavlju odredbama čl. 3. određuje se da će se pravosudna suradnja u građanskim predmetima s prekograničnim obilježjem uređivati na načelima uzajamnog priznanja sudskih i izvansudskih odluka. U tu svrhu Europski parlament i Vijeće, postupajući u redovnom zakonodavnom postupku, donijet će mjere koje trebaju osigurati:

1. Uzajamno priznanje i ovrhu sudskih i izvansudskih odluka između država članica,
2. Prekograničnu dostavu sudskih i izvansudskih podnesaka,
3. Ujedačenost kolizijskih normi i propisa za izbjegavanje sukoba nadležnosti.

Pred Bosnom i Hercegovinom je razdoblje proučavanja europskog građanskog procesnog prava i usklađivanja. Kada Bosna i Hercegovina postane punopravna članica Europske unije, primarni i jedan dio (uredbe) komunitarnih izvora će se neposredno primjenjivati, i ako naše pravo ne bude pravovremeno i djelotvorno usklađeno naći ćemo se u situaciji da građani neće imati povjerenja u pravosudne aktivnosti.

M.SC. IVONA ŠEGO-MARIĆ, SENIOR ASSISTANT
 VIKTORIJA HAUBRICH, JUNIOR ASSISTANT

CIVIL PROCEEDINGS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA FROM 1883 TO TODAY

Summary

In their paper, the authors analyzed the essential provisions of Civil procedure Code through historical presentation of events that caused the changes in the mentioned act. The Civil procedure Code, which regulates the civil proceedings subject matter, was based on the Austrian law in its basis through history. Some particular decisions were reconsidered in the political context of the period in which they were brought. The authors point out that the provisions on the civil proceedings were coercive in its character and that a public, social role, which keeps the basic principle of parties disposition, has been reinforced through centuries.

Key words: Civil Procedure Code through history